

Kuczyński, Antoni

Nagroda "Przeglądu Wschodniego" dla Władysława M. Łatyszewa, założyciela Instytutu Dziedzictwa Bronisława Piłsudskiego w Južno Sachalińsku

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 49/3-4, 305-308

2004

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

NAGRODA „PRZEGLĄDU WSCHODNIEGO”
DLA WŁADYSŁAWA M. ŁATYSZEWA, ZAŁOŹYCIELA INSTYTUTU
DZIEDZICTWA BRONISŁAWA PIŁSUDSKIEGO
W JUŻNO SACHALIŃSKU

Tradycyjnie już od roku 1993 redakcja „Przeglądu Wschodniego” przyznaje doroczne nagrody za prace wschodnioznawcze oraz działalność organizacyjną i naukową, dotyczącą różnych aspektów dziejów Polaków za wschodnią granicą. W 2003 roku przyznane zostały nagrody za rok 2002. Jury nagrody (prof. Andrzej Ajnenkiel – Instytut Historii PAN, prof. Juliusz Bardach – Uniwersytet Warszawski, Andrzej Chodkiewicz – Stowarzyszenie „Wspólnota Polska”, Adolf Juzwenko – dyrektor Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Jan Malicki – redaktor naczelny „Przeglądu Wschodniego”, prof. Stanisław Mossakowski – Instytut Sztuki PAN, Andrzej Przewoźnik – Sekretarz Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, prof. Elżbieta Smułkowa – Uniwersytet Warszawski, Ewa Gieysztor oraz Marek Karp – laureat nagrody im. Aleksandra Gieysztora w 2000 r.) uhonorowało następujących autorów krajowych i zagranicznych. Nagrody krajowe ex aequo otrzymali: Michał Janocha z Warszawy za książkę pt. *Ukraińskie i białoruskie ikony świąteczne w dawnej Rzeczypospolitej* oraz Paweł Piotr Wieczorkiewicz z Warszawy za książkę pt. *Łańcuch śmierci. Czystka w Armii Czerwonej 1937–1939*. W kategorii książek zagranicznych jury wyróżniło autorów: Leonida Zaszkiłniaka i Mykołę Krykuna ze Lwowa za książkę pt. *Istori-ja Polszczy* opublikowaną przez Wydawnictwo Uniwersytetu Lwowskiego. Nagrodę specjalną przyznano Władysławowi Łatyszewowi z dalekiego Južno Sachalińska za całokształt działalności badawczej i organizacyjnej związanej z dokumentacją dziedzictwa naukowego Bronisława Piłsudskiego.

Wręczenie nagród odbyło się 15 marca 2003 r. na Uniwersytecie Warszawskim w Sali Balowej Pałacu Potockich. Obowiązki zawodowe nie pozwoliły przybyć na tę uroczystość laureatowi Władysławowi Łatyszewowi, który nagrodę tę otrzymał w dniu 2 lipca 2003 r. z rąk ambasadora Rzeczypospolitej Polskiej w Rosji, prof. Stefana Mellera, w siedzibie Ambasady RP. Na uroczystość tę przybyli do Ambasady RP liczni goście reprezentujący rosyjskie środowisko naukowe, dziennikarze oraz członkowie moskiewskiej organizacji polonijnej. Wydarzenie to zostało odnotowane m.in. na łamach „Literaturnoj Gazety” (nr 28 z dnia 9–15 lipca 2003) w artykule pt. *Poczietnyj Poliak Sachalina*.

Laureat tej specjalnej nagrody, Władysław Łatyszew, urodził się w 1939 r. na Ukrainie. Ukończył studia historyczne na Uniwersytecie w Odessie. Początkowo pracował jako nauczyciel historii w szkole, potem w Muzeum Krajoznawczym Odessy. W 1971 r. przybył na Sachalin i rozpoczął pracę na stanowisku zastępcy dyrektora ds. naukowych w Sachalińskim Okręgowym Muzeum Krajoznawczym, którego później został dyrektorem. W roku 1997 założył on Instytut Naukowego Dziedzictwa Bronisława Piłsudskiego w Južno Sachalińsku.

Instytutem tym kieruje do chwili obecnej. Laureat jest postacią wyjątkową, a jego pracę naukową i organizacyjną dokumentuje bogata bibliografia obejmująca około 200 publikacji (książki, artykuły naukowe i publicystyczne).

Jakkolwiek W. Łatyszew w swojej działalności naukowo-badawczej, zaświadczonej licznymi publikacjami, sporo uczynił na rzecz poznania historii Sachalinu oraz rosyjskiego Dalekiego Wschodu, to centralną pozycję w tym dorobku zajmuje wieloraka działalność na tej katorżniczej wyspie (humanitarna, oświatowa, przyrodnicza i etnograficzna) Bronisława Piłsudskiego. Badania z tego zakresu rozpoczął W. Łatyszew od omawiania kolekcji etnograficznych zgromadzonych przez naszego rodaka, dla którego Sachalin stał się miejscem odbywania 15-letniej katorgi, orzeczonej wobec niego za udział w zamachu na cara Aleksandra III w 1887 roku. Opracowując tę kolekcję etnograficzną W. Łatyszew zorganizował jej stałą ekspozycję w Okręgowym Sachalińskim Muzeum Krajoznawczym w Južno Sachalińsku, którym do niedawna kierował. Miałem okazję obejrzeć ją w roku 1990, gdy wraz z prof. Z. Wójcikiem wracałem z podróży studyjnej na Kamczatkę. Wówczas dzięki W. Łatyszewowi mogliśmy przybyć na Sachalin, w zasadzie „zamknięty” jeszcze wtedy dla obcokrajowców. Mimo tych ograniczeń poznaliśmy podczas tego pobytu część tej wyspy i miejsca związane z postacią B. Piłsudskiego. Stamtąd, dzięki wsparciu W. Łatyszewa, udaliśmy się do Władywostoku, gdzie mieliśmy możliwość zapoznać się z licznymi polskimi śladami naukowymi w tym mieście. W roku 1992 część wspomnianej kolekcji B. Piłsudskiego znajdującej się w Južno Sachalińsku, wzbogacona eksponatami ze Zjednoczonego Muzeum im. W. Arseniewa we Władywostoku prezentowana była na wystawie w Muzeum Azji i Pacyfiku w Warszawie. Otwarcia jej dokonywał m.in. W. Łatyszew, przebywający po raz pierwszy w Polsce. Potem bywał jeszcze dwukrotnie na konferencjach naukowych we Wrocławiu, Krakowie i Zakopanem. Pierwsza z nich (1997) poświęcona była Syberii w historii i kulturze narodu polskiego, druga natomiast (1999) omówieniu dorobku naukowego B. Piłsudskiego i jego współczesnej recepcji w antropologii kulturowej oraz lingwistyce.

Poważne miejsce w pracach W. Łatyszewa zajmują sprawy związane z dokumentacją dorobku naukowego B. Piłsudskiego, początkowo w muzeach rosyjskich, poszerzane z czasem na inne placówki: archiwa, biblioteki, muzea, instytuty naukowe w wielu krajach (Austria, Japonia, Francja, Litwa, Niemcy, Polska, Ukraina USA). Osiągnięcia te tym bardziej należy podziwiać bowiem dokonane one zostały w toku żmudnych kwerend i mają zasadnicze znaczenie dla dokumentowania dorobku naukowego naszego rodaka. Były to, rzecz można częściowo nowe, przynajmniej w ZSRR / Rosji przedsięwzięcia badawcze. Stąd ważność ich aspektu dokumentacyjnego, jak i funkcjonalnego, bowiem w oparciu o tę dokumentację ogłosił W. Łatyszew wiele artykułów, wydobywając z bogatej spuścizny B. Piłsudskiego sporo nowych wątków etnograficznych, epistolograficznych,

folklorystycznych czy językoznawczych. Świadomość wieloaspektowości tego dziedzictwa skłania go nadal do jego dokumentowania i opracowywania.

Jest więc zasadne by wobec kreślenia osiągnąć W. Łatyszewa na niwie dokumentacji życia i pracy B. Piłsudskiego wspomnieć o tym, iż jego staraniem utworzony został w 1997 roku w Južno Sachalińsku Instytut Dziedzictwa Bronisława Piłsudskiego (*The Bronislaw Pilsudski Heritage Institute*), wiodąca na świecie placówka naukowa, zajmująca się wieloma aspektami życia i pracy tego zesłańca i katorżnika. Jest też Instytut swoistym hołdem pamięci temu niezwykłemu człowiekowi, formą spłacenia długu, jaki wobec niego zaciągnęła nauka poprzez wieloletnie milczenie o jego dokonaniach w zakresie badań kultury i języka Ajnów, Niwchów i Oroków.

Zanim jednak powstał ten Instytut, spektakularną formą uczczenia pamięci B. Piłsudskiego przez naukę rosyjską, było wzniesienie na Sachalinie, z inicjatywy W. Łatyszewa, pomnika naszemu rodakowi, który jakby na przekór orzeczonej wobec niego kary 15 lat katorgi stał się badaczem tradycyjnej kultury autochtonicznych mieszkańców Sachalinu. Pomnik ten stanął na dziedzińcu Sachalińskiego Okręgowego Muzeum Krajoznawczego, znajdującego się w centrum Južno Sachalińska. Było to w 1991 roku, gdy w mieście tym odbywała się, również z inicjatywy W. Łatyszewa, druga międzynarodowa konferencja poświęcona B. Piłsudskiemu.

Myślę, że zarówno ta konferencja, na którą przybyli uczeni w wielu krajów, a także i ten pomnik wówczas wzniesiony, a przede wszystkim upadek Związku Radzieckiego, a także nadzwyczajna sprawność organizacyjna W. Łatyszewa, przez wiele lat dyrektora Okręgowego Sachalińskiego Muzeum Krajoznawczego w Južno Sachalińsku, za którą ceniony był i jest na tej wyspie, pozwoliły mu utworzyć wspomniany Instytut Dziedzictwa Bronisława Piłsudskiego. Placówka ta w programie swojej działalności, oprócz dokumentowania rozproszonego dorobku jego imiennika, zajmuje się także działalnością edytorską z tym związaną. Instytut wydaje czasopismo pod nazwą „Izwestija Instituta Nasledija Bronisława Piłsudskiego” (dotychczas ukazało się 7 tomów), które cieszą się wysoką oceną merytoryczną uczonych.

Należy zwrócić uwagę, iż rzeczą niezwykle rzadką w nauce jest powołanie naukowego instytutu dotyczącego edycji i dokumentacji dorobku naukowego jednego tylko uczonego. Podkreślić należy, że zespół kierowany przez W. Łatyszewa jest wyjątkowo kompetentny w pracach zmierzających do przedstawienia całościowego dorobku naukowego Bronisława Piłsudskiego. On sam zaś, wspiera swą wiedzą oraz źródłami historycznymi wielu uczonych w Rosji, Japonii, Niemczech, Stanach Zjednoczonych, a także i w Polsce, podejmujących w swych pracach różne wątki naukowej i życiowej drogi Bronisława Piłsudskiego. Tutaj tylko dodać jeszcze należy, że dokonania Bronisława Piłsudskiego uznane zostały w światowej antropologii kulturowej za niezwykle ważne, czego dowodem

jest monumentalna edycja jego prac pt. *The Collected Works of Bronisław Piłsudski*, realizowana przez prestiżową oficynę Walter de Gruyter & Co. Z Berlina i Nowego Jorku, przy wydawaniu której aktywnie uczestniczy W. Łatyszew.

Antoni Kuczyński
Katedra Etnologii
i Antropologii Kulturowej
UWrórclawskiego

GÓRA PIŁSUDSKIEGO NA SACHALINIE

Chęć poznania i opisania trwałych znaków pamięci łączących się z postacią Bronisława Piłsudskiego (1866–1918), zesłańca sachalińskiego i badacza tubylczych kultur tej wyspy, odsłania wciąż nowe przestrzenie związane z jego osobą. Pozostańmy jednak na Sachalinie, gdzie w 1991 roku wzniesiono mu w Južno-Sachalińsku pomnik, będący trwałym znakiem wdzięczności nauki rosyjskiej za jego pionierskie studia etnograficzne, folklorystyczne i antropologiczne dotyczące Ajnów, Niwchów i Oroków. W tymże samym Južno-Sachalińsku utworzono w 1998 roku Instytut Dziedzictwo Bronisława Piłsudskiego, który wydaje prestiżowy rocznik pod nazwą „Izwestija Instituta Nasledija Bronisława Piłsudskiego” („Wiadomości Instytutu Dziedzictwa Bronisława Piłsudskiego”) publikujący interesujące artykuły, omawiające różne konteksty kulturowe, stanowiące przedmiot zainteresowań badawczych B. Piłsudskiego.

To, o czym wspomniano powyżej, to fakty powszechnie znane osobom zajmującym się recepcją badań naukowych B. Piłsudskiego prowadzonych na Sachalinie nad kulturą tamtejszych tubylców, nadto po wielokroć stanowiących punkt odniesienia do zróżnicowanej przestrzeni kulturowej wyspy. W przestrzeni tej opisaną przez B. Piłsudskiego tkwi jeszcze jeden znak pamięci czczący te dokonania. Jest nim Góra Piłsudskiego, fakt konkretny, niestety nieznan w piśmiennictwie geograficznym. A nazwa ta istnieje od prawie 60. lat i to za przyczyną kartografów radzieckich, którzy po wejściu południowego Sachalinu (Karafuto) w skład ZSRR, zmieniali nazewnictwo japońskie gór, rzek, osad i miast, na nazwy rosyjskie i kierując się takimi intencjami tworzyli nowy atlas geograficzny tego regionu Dalekiego Wschodu. Z Karafuto wysiedlono też Japończyków i Ajnów, po których przetrwały tam do dzisiaj nieliczne materialne ślady, np. formy budownictwa, sposób zabudowy i rozplanowania osad, drogi i mosty, parki oraz infrastruktura związana z tamtejszą gospodarką rolną. Tu wspomnieć należy, że na Karafuto mieszkali także Polacy, dawni zesłańcy i dobrowolni przybysze, którzy w ramach kolonizacji rosyjskiej wybrali ten rejon imperium na miejsce swego pobytu. Polacy zajmowali się tam rolnictwem i hodowlą mając